

Instytucja Kultury
Samorządu Województwa
Zachodniopomorskiego

ZABYTKI

PRZEWODNIK

**DLA WŁAŚCICIELI, UŻYTKOWNIKÓW I PASJONATÓW ZABYTEKÓW
ORAZ PRACOWNIKÓW SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO.**

Spis treści:

1. Co to jest zabytek
2. Rodzaje zabytków
 - 2.1. Zabytki nieruchome
 - 2.2. Zabytki ruchome
 - 2.3. Zabytki archeologiczne
3. Opieka nad zabytkami
4. Ochrona zabytków
5. Formy ochrony zabytków
6. Inne sposoby ochrony zabytków
 - 6.1. Ewidencje zabytków i programy opieki nad zabytkami
 - 6.2. Koncepcje, studia, strategie
 - 6.3. Znakowanie budynków zabytkowych
7. Prawo w ochronie zabytków
 - 7.1. Prawo międzynarodowe
 - 7.2. Prawo krajowe
 - 7.3. Prawo miejscowe
8. Obowiązki właścicieli i użytkowników zabytków
9. Uprawnienia właścicieli i użytkowników zabytków
 - 9.1. Dotacje na prace konserwatorskie
 - 9.2. Dotacje na prace archeologiczne
 - 9.3. Zwolnienia podatkowe
10. Wyróżnienia i kary
11. Zabytki nieruchome – procedury związane z utrzymaniem i remontami obiektów
 - 11.1. Badania zabytku
 - 11.2. Dokumentacje konserwatorskie
 - 11.3. Dokumentacje projektowe
 - 11.4. Prace remontowe, przebudowy, modernizacje
 - 11.4.1. Pozwolenie na budowę i na prowadzenie prac przy zabytku
 - 11.4.2. Osoby uprawnione do prowadzenia prac przy zabytkach
 - 11.5. Przemieszczanie zabytku nieruchomego
 - 11.6. Prace w otoczeniu zabytku, umieszczanie tablic i urządzeń na zabytku
 - 11.7. Rozbiórka zabytku nieruchomego
 - 11.8. Archeologia w otoczeniu zabytku

12. Zabytki nieruchome – procedury związane z utrzymaniem zieleni
13. Zabytki ruchome
 - 13.1. Dokumentacje konserwatorskie
 - 13.2. Osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich
 - 13.3. Przenoszenie zabytków ruchomych
 - 13.4. Wywóz zabytków za granicę
14. Instytucje ochrony zabytków
15. Ważniejsze pojęcia i skróty
16. Główne akty prawne
17. Organy ochrony zabytków województwa zachodniopomorskiego – dane teleadresowe

1. Co to jest zabytek

Potoczne rozumienie słowa „zabytek” czy określenie „zabytkowy” nie budzi kontrowersji – jest to stary kościół, zamek, dawne klejnoty czy obrazy. Jednak naukowe zdefiniowanie nie jest już tak proste – różne dziedziny nauki, np. historia sztuki, architektura, filozofia, nie określiły jednej, uniwersalnej charakterystyki tego pojęcia. Definicję potrzebną w ustawodawstwie i postępowaniu administracyjnym określiły przepisy prawa i tego znaczenia dotyczy niniejszy mini-przewodnik.

W rozumieniu aktualnie obowiązującej ustawy (pochodzącej z 2003 r.) zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma będąca dziełem człowieka i stanowiąca świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, której zachowanie leży w interesie społecznym. Zabytki powinny posiadać wartość historyczną, artystyczną lub naukową, która predestynuje je do szczególnego traktowania i ochrony. W definicji występującej w przepisach istotą są sformułowania: „dzieło człowieka”, „miniona epoka lub zdarzenie”, „interes społeczny”, „wartość”, które powinny mieć odniesienie do obiektu, by móc uznać go za zabytkowy. Tak więc obiekt – przedmiot lub nieruchomość gruntowa lub budynkowa – powinien mieć cechy rzeczy związanej z działalnością człowieka w przeszłości, która jest wartościowa w sferze materialnej i niematerialnej oraz istotna dla społeczeństwa. Obecnie zabytki nie mają określonej cechy wartościującej je, ale różnicuje się sposób ich ochrony – umieszczając w odpowiedniej rangi rejestrach czy ewidencjach. Zapisanie zabytku w danym wykazie skutkuje określonym rodzajem rygorów dotyczących opieki nad nim, w tym pozwoleń odpowiednich urzędów i wymagań wobec osób prowadzących prace przy zabytku. Używane nadal przez niektórych miłośników historii pojęcie „klasy zabytku”, odnoszącego się do dawnych kategorii (z najwyższą klasą „zero”), od połowy lat 70. XX w. nie jest już obowiązujące i nie powinno być stosowane.

Coraz częściej, opisując czy planując działania związane obiektami zabytkowymi i ich otoczeniem, nie odnosimy się do pojedynczego „zabytku”, ale do „przestrzeni kulturowej” lub „krajobrazu kulturowego”. Są to określenia pełniejsze, uwzględniające zarówno bezpośrednie otoczenie konkretnego obiektu jak i szerszy kontekst przestrzenny, uwzględniający zarówno przemiany historyczne i cywilizacyjne, jak również elementy przyrodnicze przekształcone w wyniku tych procesów. Posługiwanie się szerszymi znaczeniowo pojęciami stwarza możliwość oceny zabytku w większym wymiarze, w celu np. ochrony wartościowych widoków na zabytek, panoram, czy też ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Czas powstania obiektu nie jest głównym kryterium uznania go za zabytek. Owszem, należy brać pod uwagę określenie „miniona epoka” - co jest odniesieniem do przeszłego okresu, zamkniętego jakimś ważnym wydarzeniem historycznym, a nie precyzyjnym sformułowaniem chronologicznym. Koniecznym warunkiem jest także

pozytywne nacechowanie estetyczne lub badawcze obiektu zabytkowego, oraz wartości społeczne czy kulturowe.

Zabytki zachowują wartość i podlegają ochronie i opiece bez względu na ich stan zachowania.

Zabytki są elementem szerszej przestrzeni przekształcanej przez człowieka, nazywanej krajobrazem kulturowym.

2. Rodzaje zabytków

W dokumentach prawnych zabytki dzielone są na następujące podstawowe rodzaje: zabytki nieruchome, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne. Mogą one stanowić całość lub część nieruchomości lub ruchomości, albo ich zespół czy kolekcję. Coraz częściej wymienia się także wartości niematerialne związane z określonymi obiektami lub przestrzeniami, jako element który również może podlegać ochronie.

2.1. Zabytki nieruchome

Zabytek nieruchomy – to nieruchomość o cechach zabytku. Nieruchomości w Kodeksie Cywilnym podzielone są na trzy rodzaje:

1. gruntowe stanowiące część powierzchni ziemi,
2. budynkowe trwale związane z gruntem,
3. lokalowe będące częścią budynku.

Zabytkiem może być wybrana część lub całość nieruchomości. Oprócz budynków lub budowli zabytki nieruchome to także miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych ludzi lub instytucji. W ustawie wymienione są także krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, budownictwo obronne, obiekty techniki, cmentarze i parki.

W potocznym rozumieniu zabytek nieruchomy to budynek o różnej funkcji: sakralnej (kościół, kaplica), mieszkalnej (zamek, pałac, kamienica, chałupa), użyteczności publicznej (ratusz, poczta, szkoła) lub jego część (np. wieżę, skrzydło budynku, klatka schodowa, sala obrad), ewentualnie budowla inżynierska (np. most, obwarowanie miasta, brama lub obiekt przemysłowy (np. elektrownia, kopalnia). Należy jednak pamiętać, że wśród nieruchomości są także te gruntowe - parki, cmentarze, grodziska oraz historyczne układy urbanistyczne (miejskie, np. tereny tzw. Starego Miasta) czy ruralistyczne (wiejskie układy przestrzenne, np. owalnice oraz założenia pomnikowe). Zabytki nieruchome to także miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne (np. bitwę) lub działalność wybitnych ludzi lub instytucji.

2.2. Zabytki ruchome

Zabytek ruchomy – to rzecz ruchoma (określona przez zaprzeczenie - tzn. nie będąca nieruchomą), jej część lub zespół, o cechach zabytku. Główne rodzaje zabytków ruchomych określone w przepisach to: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła i sztuki użytkowej, numizmaty, pamiątki historyczne i militarne, wytwory techniki dokumentujące rozwój cywilizacyjny i poziom nauki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, obiekty etnograficzne, pamiątki działalności wybitnych osobistości lub instytucji. Zabytkiem ruchomym są także kolekcje tych dzieł.

Zabytek ruchomy to w szczególności dzieło sztuki lub rzemiosła artystycznego będące elementem wyposażenia budynku (np. ołtarz, ambona, ławki z kościoła czy jego dekoracji (polichromie ścienne, rzeźby, obrazy) lub przestrzeni otwartych (niewielkie plenerowe rzeźby parkowe czy miejskie). To także pojazdy (np. samochody, powozy), narzędzia, maszyny charakterystyczne dla dawnego gospodarowania. Są nimi także numizmaty (np. monety, medale) i pamiątki militarne (np. sztandary, order), instrumenty muzyczne oraz pamiątki po wybitnych osobach. Zabytki ruchome zebrane według określonego „klucza”, czyli zamysłu kolekcjonera, tworzą zbiór – kolekcję dzieł sztuki.

2.3. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny – to zabytek nieruchomy lub ruchomy, będący wynikiem działalności człowieka, złożony z powierzchniowych, podziemnych lub podwodnych nawarstwień kulturowych i ich wytworów, albo ich śladów. Są to pozostałości pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska i kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej człowieka. Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, pozyskane w wyniku poszukiwań czy przypadkowego znalezienia albo prowadzenia prac badawczych, stanowią na mocy prawa własność Skarbu Państwa. Przekazywane są one w depozyt lub na własność muzeum lub innej odpowiedniej jednostce organizacyjnej, które udostępniają je w celach naukowych.

Zabytki archeologiczne są to ślady życia człowieka i przedmioty pochodzące z dawnych epok, których elementy są odnajdywane i wydobywane w czasie prac ziemnych czy wykopaliskowych lub robót podwodnych czy eksploracji nurkowych. Są wśród nich pozostałości historycznego osadnictwa, miejsc grzebalnych, relikty działalności gospodarczej i artystycznej ludzi. Wszystkie znalezione zabytki archeologiczne są chronione i stanowią własność Skarbu Państwa.

3. Opieka nad zabytkami

Opieka nad konkretnym zabytkiem jest prowadzona głównie przez właściciela lub użytkownika zabytku. Polega ona na zapewnieniu warunków do wszelkich działań mających na celu prawidłowe utrzymanie obiektu zabytkowego i zachowanie jego wartości. Wśród działań są prace konserwatorskie i remontowe, ale także badania naukowe, prace dokumentacyjne i badawcze prowadzące do prawidłowego rozpoznania wartości zabytku i właściwego przygotowania prac przy obiekcie. Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku także jest działaniem „opiekuńczym” w stosunku do niego.

Opieka nad zabytkami – to zapewnienie warunków do zachowania dobrego stanu zabytku – w tym przez prace remontowe i konserwatorskie - oraz umożliwianie poznawania jego historii i wartości. Obowiązek opieki nad zabytkiem spoczywa na jego właścicielu lub użytkowniku.

4. Ochrona zabytków

Ochrona zabytków to działania podejmowane głównie przez wyspecjalizowane instytucje – zwłaszcza jednostki i organy administracji publicznej - mające na celu zapewnienie warunków prawnych i finansowych dla zachowania, prawidłowego utrzymania i zagospodarowania obiektów zabytkowych. Wśród działań są np. kontrole stanu zachowania i wykorzystywania zabytków, przeprowadzane przez odpowiednie organy administracyjne z udziałem właścicieli i użytkowników obiektów, wydawanie stosownych zaleceń czy nakazów. Są także działania dotyczące planowania przestrzennego i ochrony środowiska, które mają prowadzić do uwzględniania ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w przygotowywanych opracowaniach strategicznych czy planistycznych, np. w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Ochrona obejmuje także problematykę zapobiegania różnorodnym zagrożeniom fizycznym zabytków – np. kradzieżom, nielegalnemu wywozowi, niszczeniu, uszczerbkowi wartości. Działania te wymagają współpracy wielu instytucji odpowiedzialnych za poszczególne dziedziny życia publicznego i koordynacji ich działań.

Ochronie – oprócz zabytków materialnych - mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne czy tradycyjne, odnoszące się do budynku, placu, miejscowości, będące elementem tzw. dziedzictwa niematerialnego.

Ochrona zabytków – realizowana jest głównie przez urzędników i pracowników instytucji szczebla rządowego i samorządowego działających w ramach swoich struktur administracyjnych. Zadania te wykonuje się poprzez przygotowywanie przepisów i warunków sprzyjającym zachowaniu i prawidłowym wykorzystaniu

zabytków oraz zapewnienie warunków finansowych utrzymania, zagospodarowania, trwałego zachowania i wykonywania prac przy zabytkach.

5. Formy ochrony zabytków

Istnieje kilka form ochrony zabytków, prowadzonej przez tzw. jednostki i organy administracji publicznej. Część z nich przypisana jest jednostkom rządowym i państwowym, część samorządowym – stąd różne kompetencje poszczególnych urzędów i instytucji do prowadzenia określonych działań.

Ustawa o ochronie zabytków wskazuje następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków danego województwa – dokonywany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków mocą jego decyzji, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek jest posadowiony. Zabytki ruchome są wpisywane do rejestru na wniosek właściciela tego zabytku, a w przypadku występowania zagrożenia - zniszczenia lub nielegalnego wywozu za granicę – z urzędu przez WKZ. Nie są wpisywane do rejestru zabytków te, które znajdują się w inwentarzu muzealnym lub narodowym zasobie bibliotecznym.
- uznanie zabytku nieruchomego za pomnik historii – dokonywane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na mocy jego rozporządzenia. Decyzja podejmowana jest na wniosek ministra kultury i dziedzictwa narodowego, dotyczy obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub parków kulturowych o szczególnej wartości dla kultury. Kolejnym stopniem wyróżnienia może być przedstawienie Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego”.
- utworzenie parku kulturowego dla ochrony krajobrazu kulturowego z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej – dokonywane przez samorząd lokalny, mocą uchwały Rady Gminy. Dla obszarów tych, o określonych granicach, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który może wprowadzić ograniczenia dotyczące prowadzenia działalności przemysłowej, rolniczej czy usługowej lub inne.
- ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i innych opracowaniach i decyzjach planistycznych i lokalizacyjnych – uchwalone przez Radę Gminy lub Miasta lub odpowiedni organ administracji odpowiedzialny za tworzenie analiz, studiów czy planów. W szczególności ustala się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Wszystkie projekty planów zagospodarowania przestrzennego – miejscowe i wojewódzkie – podlegają uzgodnieniu z WKZ.

Skreślenia zabytku lub jego części z rejestru dokonać może jedynie minister ds. kultury i dziedzictwa narodowego. Aby było to możliwe, musi nastąpić zniszczenie zabytku powodujące utratę jego wartości – historycznej, artystycznej lub naukowej. Taką przesłanką są także nowe ustalenia naukowe, które nie potwierdzają wcześniejszej wartości zabytku, a które pozwoliły na wpis do rejestru. Postępowanie może być podjęte przez WKZ z urzędu lub na wniosek właściciela - a także użytkownika wieczystego gruntu. Przeniesienie zabytku – głównie ruchomego - do muzeum i wpisanie go do muzealnego inwentarza powoduje wykreślenie go z rejestru WKZ.

Wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego czy opieka ustalona w planach zagospodarowania to podstawowe formy opieki nad zabytkami. Najwyższej rangi zabytki wpisywane są na listę światową. „Lista dziedzictwa światowego” prowadzona jest od 1972 r przez Komitet Dziedzictwa Światowego, na podstawie konwencji przyjętej na posiedzeniu ONZ w Paryżu. Polska ratyfikowała konwencję w 1976 r.

Księgi rejestrów WKZ oznaczone są literami: A – dla zabytków nieruchomych, B – dla zabytków ruchomych, C – dla zabytków archeologicznych.

6. Inne sposoby ochrony zabytków

Istnieje kilka innych - zapisanych w ustawie - sposobów prowadzenia ochrony zabytków przez organy administracji publicznej. Tu również część jest właściwa dla jednostek rządowych, część dla samorządowych, według ustalonych kompetencji.

6.1. Ewidencje zabytków i programy opieki nad zabytkami

Na poziomie samorządów województwa, powiatów i gmin sporządza się programy opieki nad zabytkami, znajdującymi się na danym terenie – są to odpowiednio: Gminny Program Opieki nad Zabytkami (GPOnZ), Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami (PPOnZ), Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami (WPOnZ). Na poziomie administracji rządowej sporządzany jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOnZ).

Podstawowym materiałem do powstania programów są ewidencje zabytków, ujmujące podstawowe informacje o zabytkach nieruchomych rejestrowych i pozostających poza rejestrem, na właściwym terytorialnie obszarze.

Generalny Konserwator Zabytków, działając w skali ogólnopolskiej, prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart wszystkich wojewódzkich ewidencji zabytków. GKZ prowadzi także krajowy rejestr zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Wojewódzka ewidencja zabytków prowadzona jest przez WKZ w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie danego województwa. Gminne ewidencje uwzględniają zabytki nieruchomości wpisane do rejestru, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne wyznaczone przez wójta lub prezydenta miasta (w porozumieniu z WKZ).

Zabytki znajdujące się na obszarach morskich ewidencjonowane są przez właściwy dla danego obszaru Urząd Morski.

Ewidencje krajowa i wojewódzka składają się z kart opracowanych według określonych wzorów odrębnych dla poszczególnych kategorii zabytków i szczebli ochrony (np. obiektów wpisanych do rejestru i niewpisanych, ruchomych nieruchomości). Karty zawierają dane pozwalające na identyfikację obiektu, fotografię zabytku i podstawowe informacje o czasie jego powstania, położeniu, formach ochrony. Karta zabytku wpisanego do rejestru jest obszerniejsza, zawiera dodatkowo rysunki, mapy, opis zabytku i jego historii, pierwotne przeznaczenie, wskazuje zagrożenia. Najprostsza w wypełnieniu jest karta adresowa zabytku nieruchomego, sporządzana przy tworzeniu GEZ.

Każda gmina powinna posiadać Gminną Ewidencję Zabytków (GEZ) i Gminny Program Opieki nad Zabytkami (GPOnZ), uchwalony przez Radę Gminy .

Powiaty powinny sporządzać i uchylać Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami (PPOnZ). Zarząd Województwa powinien sporządzać co 4 lata Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami. WKZ prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków.

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami sporządza Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. GKZ prowadzi krajową ewidencję zabytków.

6.2. Koncepcje, studia, strategie

Ochronę i opiekę nad zabytkami obowiązkowo uwzględnia się w dokumentach i opracowaniach dotyczących planowania przestrzennego. Są wśród nich: koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, strategie rozwoju województw, analizy, studia i strategie dotyczące rozwoju przestrzennego powiatów i gmin. Jest to również jeden z aspektów koniecznych do uwzględnienia przy przygotowywaniu inwestycji w innych procedurach, np. przy sporządzaniu decyzji o warunkach zabudowy, o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej, realizacji lotniska użytku publicznego.

Wszystkie decyzje, tak na szczeblu rządowym jak samorządowym, związane z planowaniem rozwoju i inwestycji, muszą uwzględniać problematykę ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

6.3. Znakowanie budynków zabytkowych

Innym ze sposobów ochrony zabytków jest widoczne znakowanie budynków i miejsc zabytkowych. Odbywa się to poprzez umieszczanie na nich znaku tzw. „niebieskiej koperty” informującego o tym, że budynek jest zabytkowy i podlega ochronie. Znak taki ma prawo umieścić starosta powiatu, na terenie którego znajduje się obiekt, dokonując odpowiednich uzgodnień z WKZ, jedynie na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Znak ma formę pięciokątnej tarczy z ostrzem skierowanym w dół, podzielonej wzdłuż przekątnych. Pola wypełnione są naprzemiennie kolorem białymi i błękitnymi, nad nimi znajduje się napis „Zabytek chroniony prawem”. Znak został wprowadzony do międzynarodowego prawodawstwa i praktyki po przyjęciu stosownej konwencji, na konferencji międzyrządowej zorganizowanej przez ONZ w Hadze w 1954 r., a mającej na celu ochronę zabytków w czasie konfliktu zbrojnego. W Polsce znaki te umieszcza się obecnie na zabytkach na mocy obowiązującego rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Inne oznakowania – w tym umieszczanie tablic z informacjami o zabytku – mają raczej znaczenie promocyjne i edukacyjne, są wynikiem inicjatywy właściciela czy lokalnego samorządu terytorialnego. Działania takie powinny być podejmowane w uzgodnieniu z WKZ.

Użycie symbolu „niebieskiej tarczy” regulowane jest przez umowy międzynarodowe, w szczególności konwencję haską z 1954 r, która dotyczyła postępowania wobec dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego. Oznakowanie budynku lub budowli takim znakiem miało na celu zwrócenie uwagi na jego wyjątkową wartość i konieczność jego ochrony w czasie zagrożenia.

7. Prawo w ochronie zabytków

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym ochrony zabytków, podnoszona jest w wielu fundamentalnych źródłach prawa międzynarodowego, krajowego i miejscowego, w tym o podstawowym dla Polaków znaczeniu – Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

7.1. Prawo międzynarodowe

Przepisy międzynarodowe dotyczące kluczowych dla społeczności międzynarodowej zagadnień, znalazły swoje odzwierciedlenie w przyjmowanych konwencjach i rezolucjach, na długo przed powstaniem Unii Europejskiej i jej administracji. Wśród nich są i takie, które dotyczą zagadnień dziedzictwa kulturowego. Przykładowymi z nich, ratyfikowanymi przez Polskę i obowiązującymi do dziś, są:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (...) z 14 maja 1954 r. przyjęta na Konferencji Międzyrządowej w Hadze (Dz.U. z 1954 r. nr 46, poz. 212), oraz Drugi Protokół z 26 marca 1999 r. sporządzony w Hadze - o ochronie i poszanowaniu dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych; wprowadziła znak rozpoznawczy dla dóbr kulturalnych korzystających z ochrony specjalnej (błękitnej tarczy); wprowadziła wzmocnioną ochronę dla najcenniejszych dóbr kultury
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji Konferencji Generalnej ONZ w Paryżu (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190):
 - zobowiązująca Państwa do ochrony, konserwacji, rewaloryzacji oraz przekazania przyszłym pokoleniom swojego dziedzictwa kulturowego; powołała Komitet Dziedzictwa Światowego
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta (Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)
 - dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.
- Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja (Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)
 - dotycząca wdrażania polityki ochrony krajobrazu, jako dziedzictwa kulturowego, zwrócono uwagę na współpracę na szczeblu regionalnym i lokalnym dotyczących krajobrazu transgranicznego.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, 20 października 2005 r. – Paryż (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)
 - dotycząca ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenia warunków rozwoju kultur i swobodnego oddziaływania na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej

7.2. Prawo krajowe

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, w Rozdziale I, artykułach 5 i 6, odnosi się do zagadnień dziedzictwa kulturowego stanowiąc, iż Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego i stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury. Udziela także pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Polska ratyfikowała wiele konwencji międzynarodowych, których celem jest ochrona, zachowanie i właściwe korzystanie z dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe rozstrzygnięcia bezpośrednio dotyczące zabytków na terenie kraju stanowi ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. Nr 162 z 17.09.2003 r., poz. 1568, późniejszymi zmianami). Szczegółowe zagadnienia – np. zasady udzielania dotacji, uzyskiwanie uprawnień do wykonywania prac przy zabytkach, prowadzenie rejestrów itp. – uregulowane są w rozporządzeniach szczegółowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wiele innych ustaw i rozporządzeń wykonawczych – np. z dziedziny planowania przestrzennego, budownictwa, ochrony przyrody, podatków - odnosi się swymi zapisami do spraw związanych z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Ustawa o opiece nad zabytkami określa np. formy i sposoby ochrony zabytków, zasady ich zagospodarowania i prowadzenia robót, nadzorowania, wywozu za granicę, finansowania, tworzenia programów ochrony na wypadek sytuacji kryzysowych. Określa także strukturę organizacji organów administracyjnych zajmujących się ochroną zabytków i zasady ich współpracy.

7.3. Prawo miejscowe

Samorządy wszystkich szczebli w różnych przepisach prawa krajowego mają wskazane obowiązki wobec dziedzictwa kulturowego. Samorząd wojewódzki, działając na podstawie ustawy o samorządzie województwa (Dz. U. 1998 Nr 91 poz. 578), ma wśród zadań także te dotyczące sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym regionu i jego racjonalnego wykorzystania. Samorządy gmin czy powiatów poprzez stanowienie prawa miejscowego, m.in. uchwalania planów zagospodarowania przestrzennego czy przyjmowania programów opieki nad zabytkami, również realizują zadania ochronne wobec zabytków. Sprawy te należą do tzw. zadań własnych gmin.

Przyjęte przez rady gmin, powiatów czy sejmik województwa uchwały, np., zatwierdzające i przyjmujące do realizacji programy opieki nad zabytkami, stają się obowiązującym prawem, tzw. prawem miejscowym.

8. Obowiązki właścicieli i użytkowników zabytków

Właściciele obiektów zabytkowych mają obowiązki nałożone ustawą, związane z posiadanymi obiektami. Jednym z zasadniczych zobowiązań jest zapewnienie warunków właściwej opieki nad zabytkiem (patrz art.5 ustawy). Wynika z niej np. obowiązek utrzymanie zabytku w jak najlepszym stanie, trwałe zachowanie jego wartości, uzyskiwanie pozwoleń na prowadzenie określonych prac, uzyskiwanie zgody na czasowy wywóz za granicę, czy udostępnienia zabytku do badań (na okres

do 3 miesięcy), z możliwością uzyskania odszkodowania za powstałe ewentualnie szkody.

Szczególnym wymaganiom podlegają zabytki wpisane do rejestru zabytków. Zagospodarowanie na cele użytkowe takich obiektów nieruchomości realizowana może być po przygotowaniu dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku i możliwości jego adaptacji, oraz po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich i programu zagospodarowania zabytku i jego otoczenia. Oprócz tego istnieje także obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu lub kradzieży, zagrożeniu, a także o zmianie stanu prawnego (np. sprzedaży) lub zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego.

Dla obiektów rejestrowych konieczne jest także uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na:

- prowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytku
- prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych
- przemieszczanie zabytku nieruchomego i trwałe przeniesienie zabytku ruchomego
- dokonywanie podziału nieruchomości
- zmiana przeznaczenia obiektu i sposobu korzystania z niego
- umieszczania na obiekcie urządzeń technicznych (np. nadajników), reklam, tablic

Dla zabytków rejestrowych oraz znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji konieczne jest powiadamianie WKZ o zmianach stanu prawnego zabytku – np. sprzedaży, nabyciu poprzez spadek, wniesienia do spółki itp.

Prowadzenie prac remontowych czy konserwatorskich przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków musi być poprzedzone m.in. udzieleniem pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków i uzyskaniem pozwolenia na budowę.

9. Uprawnienia właścicieli i użytkowników zabytków

Właściciel lub posiadacz zabytku ma prawo do bezpłatnego wglądu w dokumentację dotyczącą zabytku, którą dysponuje WKZ, aby wykonać aktualną dokumentację konserwatorską. Dokumentacje takie znajdują się zwykle w archiwum urzędu ochrony zabytków dla terenu, na którym znajduje się zabytek.

Ponadto właściciele zabytków mają prawo do pomocy finansowej państwa i samorządów lokalnych w pracach remontowych i konserwatorskich oraz badaniach archeologicznych, a także zwolnień od podatku lokalnego.

9.1. Dotacje na prace konserwatorskie

Właściciel lub użytkownik zabytku wpisanego do rejestru zabytków (osoba fizyczna lub jednostka prawna posiadająca zabytek na własność lub np. w zarządzie), ma

prawo ubiegać się o przyznanie dotacji z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Dotacji mogą udzielać zarówno Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego jak i Wojewódzki Konserwator Zabytków, na zasadach określonych w ustawach i rozporządzeniach. Dotacje dotyczą tylko obiektów indywidualnie wpisanych do rejestru – a nie położonych na terenie wpisanym do rejestru. Nie dotyczą także zabytków objętych ochroną planistyczną czy ujętych w ewidencji zabytków.

Pomocy finansowej na prace przy zabytku mogą udzielać także samorządy terytorialne wszystkich szczebli – wojewódzkiego (dotacje przyznawane przez Sejmik, podpisywane są przez Marszałka), powiatowego (dotacje Rady Powiatu, podpisywane są przez Starostę), gminnego (dotacje rad gmin lub miast, podpisywane są przez Wójta, Burmistrza lub Prezydenta miasta) – na prace przy zabytkach znajdujących się na ich terenie. Zasady udzielania dotacji samorządowych ustalane są w lokalnych regulaminach.

Zasady udzielenia dotacji, rozliczeń finansowych, sprawozdań, płatności, zawarte są w umowie podpisywanej z właścicielem lub uprawnionym użytkownikiem zabytku. Dotacja taka podlega regułom – w tym kontroli - właściwym dla finansów publicznych.

Instytucje udzielające dotacji z funduszy publicznych informują się wzajemnie o przyznanych dotacjach, by suma dotacji na dane prace nie przekroczyła 100 % wartości tych prac.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji w ramach tzw. Programów Ministra. Program „Dziedzictwo Kulturowe” zawiera priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego można uzyskiwać dotacje na prowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Każda z instytucji samorządowych może ustalić własne zasady przyznawania dotacji. Wielkość dofinansowania może sięgać do 50 % wartości prac z budżetu państwa i 100% z budżetów samorządów. Dotacje można otrzymywać jednocześnie z kilku źródeł, ale należy przestrzegać zasady, by suma uzyskanych środków publicznych nie była większa niż wartość wszystkich prac (100%).

9.2. Dotacje na prace archeologiczne

Osoba lub innych podmiot, który zamierza realizować prace budowlane przy zabytku chronionym wpisem do rejestru, planem zagospodarowania lub ewidencją zabytków, i otrzymał decyzję WKZ o konieczności wykonania poprzedzających badań archeologicznych, ma prawo do dotacji Ministra na ich przeprowadzenie. Warunkiem jest wykazanie, iż koszt badań jest wyższy niż 2% wartości całej inwestycji

budowlanej. W innych przypadkach, prace archeologiczne musi przeprowadzić na swój koszt.

Jeśli planowane prace archeologiczne są wycenione poniżej 2 % wartości inwestycji przy zabytku objętym ochroną, inwestor prace musi przeprowadzić na swój koszt.

9.3. Zwolnienia podatkowe

Ustawa regulująca podatki i opłaty lokalne – m.in. podatek o nieruchomości - wprowadza specjalne ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków. Zgodnie z art. 7 ustawy zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków. Wyjątek stanowią budynki lub ich części zajęte na prowadzenie działalności gospodarczej – np. prowadzenie hoteli, zajazdów, restauracji, których to zwolnienie nie dotyczy. Ważne jest także, że wpis do rejestru budynku nie uprawnia do zwolnieniem od podatku gruntu pod nim, jeśli teren nie został indywidualnie objęty tą formą ochrony konserwatorskiej.

Zwolnione z tego podatku są także nieruchomości – niekoniecznie zabytkowe - znajdujące się we władaniu muzeów rejestrowych. Omawiane zwolnienie nie obejmuje natomiast żadnych budowli zabytkowych, bez względu na fakt wpisania ich do rejestru zabytków.

Aby budynek lub grunt podlegał zwolnieniu z podatku od nieruchomości:

- *musi być indywidualnie wpisany do rejestru zabytków,*
- *należy go utrzymywać i konserwować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków,*
- *budynek (lub jego część) nie może być zajęty na prowadzenie działalności gospodarczej.*

10. Wyróżnienia i kary

Osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami można przyznać odznakę „Za opiekę nad zabytkami”. Decyzję w tej sprawie podejmuje minister ds. kultury i dziedzictwa narodowego, po uzyskaniu pozytywnej opinii GKZ. Wnioski mogą składać m.in. organy administracji rządowej w województwie, organy jednostek samorządu terytorialnego, organizacje społeczne, których celem statutowym jest opieka nad zabytkami.

Odznaka ma kształt stylizowanej wieży obronnej z krenelażem i ostrołukową bramą wypełnionym błękitną emalią. Odznaka jest przyznawana w stopniu złotym

i srebrnym. Minister ma możliwość przyznania także odznaki honorowej „Zasłużony dla Kultury Polskiej”, czy najwyższy rangą medalu „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”. Do właścicieli i zarządców zabytkowych obiektów skierowany jest konkurs Ministra pt. „Zabytek zadbany”. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytków architektury i prawidłowe wykonywanie remontów.

Wyróżnienia mogą być przyznawane m.in. społecznym opiekunom zabytków. Starosta danego powiatu może ustanowić takich opiekunów spośród osób posiadających określoną wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Opiekunowie mają wydane legitymacje, którymi mogą posługiwać się przy wykonywaniu swoich uprawnień - pouczania osób naruszających przepisy o ochronie zabytków. Ich podstawową rolą jest jednak upowszechnianie wiedzy o zabytkach i podejmowanie działań związanych z zachowaniem zabytków w jak najlepszym stanie. Organy jednostek samorządu terytorialnego – Sejmik, poszczególne rady - mogą przyznawać własne odznaki i wyróżnienia honorowe dla osób zasłużonych w dziedzinie ochrony, opieki, promocji zabytków czy dobrego utrzymania ich stanu.

Nieumyślne niszczenie lub uszkodzenie zabytku jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia lub pozbawienia wolności do lat 2, z możliwością orzeczenia nawiązki w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia. Umyślnie działanie - pozbawienia wolności do 5 lat. Zagrożone karami i grzywnami jest m.in. wywożenie zabytku za granicę bez pozwolenia WKZ, podrabianie zabytków i handel tymi falsyfikatami, poszukiwanie ukrytych i porzuconych zabytków bez pozwolenia. Zagrożone karą jest także niepodjęcie pewnych działań - np. niezabezpieczenie przed kradzieżą, zniszczeniem, jak również nieudostępnienie uprawnionym organom zabytku do badań czy oględzin.

Osoby zasłużone w ochronie zabytków mogą być odznaczone odznaką i medalem przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Winne zaniedbań i przestępstw wobec zabytków – ukarane przez właściwy sąd.

11. Zabytki nieruchome – procedury związane z utrzymaniem i remontami obiektów

Prowadzenie prac remontowych lub budowlanych przy obiekcie zabytkowym wymaga szeregu uzgodnień dokonanych między użytkownikiem zabytku a odpowiednim Urzędem Ochrony Zabytków oraz uzyskania wymaganych prawem pozwoleń i opinii.

11.1. Badania zabytku

Podjęcie działań przy zabytku zwykle jest poprzedzone rozpoznaniem jego dziejów, funkcji, technologii powstania, stanu zachowania, co następuje poprzez wykonywanie odpowiednich badań obiektu. Tzw. organy ochrony zabytków (Generalny Konserwator Zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków) mogą prowadzić badania konserwatorskie - tzn. rozpoznanie jego historii, struktury oraz architektoniczne zabytku - tj. ustalenie pierwotnej formy i przekształceń.

Właściciel zabytku jest zobowiązany udostępnić go w tym celu, a WKZ wydaje stosowne pozwolenie na prowadzenie badań. W przypadku wystąpienia szkód materialnych w czasie prac, właściciel ma prawo ubiegać się o odszkodowanie na zasadach wynikających z Kodeksu Cywilnego.

Badania mogą prowadzić także inne osoby, za zgodą właściciela. W przypadku odmowy, WKZ może wydać decyzję nakazującą udostępnienie zabytku do tego celu. Osoby wykonujące badania architektoniczne muszą posiadać wykształcenie magisterskie na kierunku architektura lub stosowne podyplomowe oraz posiadać półroczną praktykę w tym zakresie.

Udostępnienie zabytku do badań jest obowiązkiem posiadacza i użytkownika zabytku. W przypadku wystąpienia zniszczeń, może on ubiegać się o odszkodowanie.

11.2. Dokumentacje konserwatorskie

Prowadzenie dokumentacji przebiegu prac konserwatorskich, restauratorskich czy badań architektonicznych może być - jako obowiązkowe - narzucone do wykonania w wydanym pozwoleniu WKZ na prowadzenie tych prac. Opracowanie wyników badań, najlepiej przez wykonawcę, powinno umożliwić jednoznaczną identyfikację i lokalizację przestrzenną wykonanych czynności, użytych materiałów, dokonanych odkryć. Dokumentacja taka, zgodna z określonymi standardami, powinna być przekazana WKZ w ciągu 3 miesięcy, do celów archiwalnych.

Dokumentacje przebiegu prac lub badań zabytku są wykonywane i przekazywane WKZ, jeśli taki obowiązek zapisany jest w pozwoleniu na prowadzenie tych prac.

11.3. Dokumentacje projektowe

Planowane prace remontowe czy modernizacyjne powinno poprzedzić uzyskanie zaleceń konserwatorskich, które określą sposób wykonania prac i zakres dopuszczalnych zmian w obiekcie. Zalecenia takie wydawane są przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ) na wniosek inwestora.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków, praktycznie wszystkie prace budowlane przy nim, w tym remontowe, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę. Aby uzyskać pozwolenie na budowę należy przedłożyć w odpowiednim urzędzie (organie administracji architektoniczno-budowlanej) m.in. oświadczenie o posiadaniu prawa do dysponowania nieruchomością i projekt budowlany, którego forma i zakres określona jest w ustawie. Zatem planując prace przy zabytku zawsze konieczne jest wykonanie projektu budowlanego. Projekt taki może wykonać jedynie osoba posiadająca odpowiednie uprawnienia budowlane – w branży architektonicznej, konstrukcyjnej czy instalacyjnej i będąca członkiem właściwej Izby samorządu zawodowego – Izby Architektów RP lub Izby Inżynierów Budownictwa. Aktualnie nie są wymagane inne uprawnienia (konserwatorskie), ale doświadczenie dotyczące zabytków pozostaje cenną specjalnością. Projekt powinien podlegać sprawdzeniu przez osobę z odpowiednimi uprawnieniami, w przypadkach określonych w prawie (np. nie dotyczy małych budynków mieszkalnych, gospodarczych). Projektant jest zobowiązany także sporządzić informacje dotyczącą bezpieczeństwa i ochrony zdrowia dla planowanej inwestycji.

Projekt należy wykonać w min. 5 egzemplarzach, z których jeden – w odpowiedniej części - przekazany będzie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków dla uzyskania jego pozwolenia, cztery do urzędu – najczęściej Starostwa Powiatowego - dla uzyskania pozwolenia na budowę. Dopiero po uprawomocnieniu się decyzji, można przystąpić do dalszych etapów prowadzenia inwestycji.

Projekty budowlane dotyczące obiektów zabytkowych i ich otoczenia mogą wykonywać osoby posiadające prawo wykonywania funkcji projektanta, na zasadach określonych w ustawie Prawo Budowlane. Projekty podlegają sprawdzeniu, zgodnie z przepisami budowlanymi. Forma projektu budowlanego i jego zakres podlega wymaganiom określonym w Prawie Budowlanym.

11.4. Prace remontowe, przebudowy, modernizacje

Przy planowaniu prac budowlanych przy zabytku, należy wziąć pod uwagę ustalenia dwóch podstawowych ustaw: Prawo budowlane i O ochronie zabytków. Co do zasady Prawo budowlane wymaga przed przystąpieniem do robót budowlanych uzyskania ostatecznej decyzji o pozwoleniu na budowę, od której to reguły wprowadza pewne wyjątki. Wyjątki te jednak nie dotyczą obiektów chronionych.

11.4.1. Pozwolenia na budowę i na prowadzenie prac przy zabytku

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków lub jest chroniony zapisami zawartymi w planie zagospodarowania przestrzennego, praktycznie wszystkie prace przy nim, w tym remontowe czy modernizacyjne, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę od organu administracji architektoniczno-budowlanej (czyli odpowiedniego urzędu). Dodatkowo wymagają wcześniejszego wystąpienia do wojewódzkiego konserwatora zabytków o pozwolenie na prowadzenie określonych prac konserwatorskich czy robót budowlanych, w określonym czasie. Wniosek taki składa się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków – lub Biurze danego miejskiego konserwatora zabytków. We wniosku, oprócz informacji o obiekcie i opisu planowanego działania, należy podać m.in. nazwiska kierownika budowy oraz inspektora nadzoru inwestorskiego, którzy będą pełnili te funkcje w czasie trwania inwestycji.

Przy wniosku o pozwolenie WKZ na prace na obszarze wpisanym do rejestru zabytków (np. Starego Miasta), przy obiekcie niewpisanym do rejestru, nie jest wymagane wskazywanie osób kierujących i nadzorujących prace, a WKZ dokonuje jedynie uzgodnienia wniosku.

Dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, na terenie niewpisanym do rejestru zabytków, pozwolenie na budowę jest wydawane w uzgodnieniu z WKZ. Jest to procedura wewnętrzna między urzędami. Niezajęcie stanowiska w terminie 30 dni jest jednoznaczne z akceptacją przedłożonych rozwiązań.

Pozwolenie wydane przez WKZ na prowadzenie określonych prac wskaże także termin ważności, tj. czas, w którym mają być wykonane prace, a dodatkowo może nakazać np. dokonywanie odbiorów prac lub robót z udziałem wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wydanie takiego pozwolenia może być uzależnione od przeprowadzenia na koszt własny wnioskodawcy specjalistycznych badań, i przekazania ich wyników WKZ.

Zabytki rejestrowe podlegają szczególnej ochronie, stąd konieczne jest prowadzenie wszelkich robót budowlanych pod nadzorem osób z wcześniejszym doświadczeniem w pracy przy zabytkach. Prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tych zabytkach mogą być wykonywane po uzyskaniu pozwolenia WKZ na prowadzenie tych prac. Na wykonywanie robót budowlanych – zawsze dodatkowo uzyskania pozwolenia na budowę.

11.4.2. Osoby uprawnione do prowadzenia prac przy zabytkach

Osoby wykonując niektóre samodzielne techniczne prace przy zabytkach wpisanych do rejestru, muszą mieć uprawnienia budowlane nadane zgodnie z prawem budowlanym oraz dodatkowo 2-letnie doświadczenie zawodowe na budowie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Wymagania te dotyczą kierownika robót budowlanych oraz inspektora nadzoru inwestorskiego. Wykonywanie innych funkcji, np. projektanta, rzeczoznawcy, sprawdzającego, sprawowanie kontroli technicznej nie wymaga udokumentowania doświadczenia przy zabytkach..

Prace konserwatorskie i restauratorskie przy rejestrowym obiekcie budowlanym (np. czyszczenie elewacji, dekoracji architektonicznych) może wykonywać osoba posiadająca wyższe wykształcenie w kierunku konserwacji dzieł sztuki lub zabytków i co najmniej roczną praktykę zawodową w tym kierunku.

Prace konserwatorskie mogą wykonywać osoby posiadające odpowiednie wykształcenie wyższe i wcześniejsze doświadczenie przy pracach przy obiektach zabytkowych, zaś pracami budowlanymi mogą kierować i nadzorować je osoby posiadające uprawnienia budowlane i dwuletnią praktykę przy zabytkach.

11.5. Przemieszczanie zabytku nieruchomego

Przemieszczenie (translokacja) obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków jest dokonywane w wyjątkowych sytuacjach, jako działanie ratunkowe obiektu zagrożonego w swoim właściwym miejscu posadowienia. Najczęściej przemieszczane są obiekty drewniane, głównie na tereny skansenów, ale możliwe są inne translokacje. Działanie takie jest możliwe po uzyskaniu pozwolenia odpowiedniego - dla pierwotnego miejsca położenia zabytku - WKZ. Pozwolenie takie określi m.in. sposób planowanego przemieszczenia i miejsce docelowe jego lokalizacji.

Wniosek o pozwolenie na translokację powinien być uzupełniony o projekt budowlany przemieszczenia, zgodę właściciela terenu, na który zabytek ma być przemieszczony oraz dokumenty potwierdzające doświadczenie osób kierujących i nadzorujących roboty budowlane.

Przemieszczenie budynku wpisanego do rejestru zmienia jego otoczenie i kontekst przestrzenny, jest skomplikowane technicznie, organizacyjnie i stanowić może zagrożenie zniszczenia jego substancji budowlanej. Dlatego działania takie wykonywane są niezwykle rzadko, w uzasadnionych wyższym interesem przypadkach - np. przenoszenie drewnianych wiatraków, kuźni, chałup do skansenów.

11.6. Prace w otoczeniu zabytku, umieszczanie tablic i urządzeń na zabytku

Prowadzenie prac budowlanych w otoczeniu zabytku również wymaga odpowiedniego pozwolenia WKZ. Pozwolenie to może określić warunki jakie należy spełnić, aby zapobiec uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku. Do wniosku należy dołączyć program robót budowlanych w otoczeniu zabytku i wykazać prawo dysponowania nieruchomością. Do prowadzenia prac przy innych obiektach położonych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków (np. historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego czy zespołu budowli), nie są konieczne specjalne uprawnienia kierownika budowy czy inspektora nadzoru.

Do wniosku o umieszczenie na rejestrowym obiekcie zabytkowym reklamy, tablicy czy urządzeń technicznych (np. anten, nadajników, klimatyzatorów) należy dołączyć projekt umieszczenia tych elementów i określić termin ich montażu i usunięcia. Pozwolenie WKZ może określić konieczność zawiadomienia go o rozpoczęciu działań czy zagrożeniach dla zabytku pojawiających się w trakcie prac.

Umieszczanie reklam czy napisów na zabytkach rejestrowych wymaga pozwolenia WKZ. Działanie to nie powinno mieć charakteru trwałego, stąd konieczność określania ważności pozwolenia – jednak w razie potrzeby może być on wskazany odpowiednio długi.

11.7. Rozbiórka zabytku nieruchomego

Rozbiórka rejestrowego zabytku nieruchomego jest możliwa jedynie po uzyskaniu prawomocnej decyzji o wykreśleniu zabytku z rejestru zabytków, którą może wydać Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra d.s. dziedzictwa. Przesłanką może być zniszczenie obiektu w stopniu powodującym całkowitą utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Także w przypadku uzyskania nowych ustaleń naukowych, które nie potwierdzą wcześniejszych danych o wartości obiektu, takie skreślenie może mieć miejsce. Na rozbiórkę obiektu wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się pod ochroną konserwatorską, należy uzyskać w odpowiednim Starostwie Powiatowym decyzję o pozwoleniu na rozbiórkę, po uzyskaniu dodatkowych opinii i pozwoleń – głównie WKZ lub GKZ. Należy także przedstawić opis planowanych rozwiązań lub projekt rozbiórki, wykonany przez osobę uprawnioną.

Rozbiórka budynku zabytkowego wpisanego do rejestru zabytków jest możliwa tylko po wcześniejszym skreśleniu go z rejestru zabytków przez Generalnego

Konserwatora Zabytków, co nastąpić może w wyniku całkowitej utraty wartości zabytku..

11.8. Archeologia w otoczeniu zabytku

Jeśli w trakcie planowanych prac budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską może wystąpić zniszczenie znajdujących się na tym terenie zabytków archeologicznych, WKZ może nakazać wykonanie poprzedzających badań archeologicznych. Badania te, łącznie z wykonaniem dokumentacji i sprawozdania z badań, prowadzone są na koszt inwestora. Badania może wykonać osobą z wykształceniem magisterskim na kierunku archeologii, z rocznym doświadczeniem w zakresie badań. Zakres nakazanych badań związany jest z zakresem robót ziemnych lub innych niszczących zabytek archeologiczny w otoczeniu zabytku.

Jeśli koszt takich badań i ich dokumentacji może być wyższy niż 2% wartości planowanych prac inwestycyjnych Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela inwestorowi dotacji na przeprowadzenie badań, w wysokości stanowiącej różnicę między całą wartością badań a owymi 2 % zapisanymi w ustawie..

Jeśli w trakcie prac budowlanych lub ziemnych odkryty został przedmiot, który przypuszczalnie jest zabytkiem, kierownik budowy powinien wstrzymać roboty w tym obszarze, zabezpieczyć miejsce i zawiadomić WKZ. Po oględzinach wydawana jest decyzja o możliwości kontynuowaniu lub o wstrzymaniu prac do czasu przeprowadzenia odpowiednich badań.

Odnalezione przedmioty będące zabytkami archeologicznymi z mocy prawa stanowią własność Skarbu Państwa. Powinny być one przekazane w depozyt lub na własność muzeum lub innej właściwej jednostce zajmującej się zabytkami. Osobie, która odnalazła zabytek archeologiczny przysługuje nagroda w formie dyplomu lub nagrody pieniężnej, przyznawana przez MKiDN na wniosek WKZ. Nagrody pieniężne przyznawane są w przypadku odnalezienia zabytków o wyjątkowej randze naukowej, artystycznej lub historycznej.

Zabytki archeologiczne stanowią własność Skarbu Państwa. Badania archeologiczne związane z inwestycjami budowlanymi prowadzone są na koszt inwestora do 2% wartości inwestycji. Za znalezisko archeologiczne przysługuje nagroda.

12. Zabytki nieruchome – procedury związane z utrzymaniem zieleni

Prowadzenie prac przy zabytkowej zieleni wpisanej do rejestru wymaga zatrudniania - zarówno do prac technicznych jak nadzoru – osób z odpowiednimi, udokumentowanymi umiejętnościami. Prace – np. zabezpieczanie, uzupełnianie, rekonstrukcja, konserwacja parków, cmentarzy i innych zespołów zieleni – powinny być kierowane przez osobę z wyższym wykształceniem magisterskim w tej dziedzinie i rocznym doświadczeniem zawodowym przy pielęgnacji zieleni wpisanej do rejestru zabytków. Prace o charakterze technicznym (np. wycinki, porządkowanie, nasadzenia) może prowadzić osoba z wykształceniem średnim zawodowym w tym zakresie, albo która odbyła roczną praktykę przy pielęgnacji zieleni rejestrowej.

Prace przy zieleni rejestrowej (w parkach podworskich, na cmentarzach, alejach przydrożnych) mogą wykonywać i kierować nimi tylko osoby posiadające określone umiejętności potwierdzone wykształceniem i praktyką zawodową.

13. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome – dzieła sztuki lub rzemiosła artystycznego będące elementem wyposażenia budynku lub przestrzeni otwartych, oraz dawne urządzenia, narzędzia, maszyny, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej - podlegają ochronie poprzez wpis do rejestru zabytków. Wśród nich może się znaleźć zwłaszcza wyposażenie świątyń, ale także świeckie obrazy, rzeźby czy elementy wystroju budynków oraz zabytkowe pojazdy i instrumenty muzyczne. Ekspozyty muzealne chronione są na mocy odrębnych przepisów. Wniosek o wpis do rejestru może złożyć właściciel zabytku ruchomego. Wojewódzki konserwator zabytków podejmuje taką inicjatywę prewencyjnie, jedynie w przypadku obawy zniszczenia go lub nielegalnego wywozu za granicę.

Opiekę nad zabytkiem prowadzi jego posiadacz, zapewniając warunki właściwego korzystania, utrzymania, prowadzenia prac konserwatorskich oraz popularyzowaniu wiedzy o zabytku. Prace konserwatorskie przy obiekcie rejestrowym prowadzić może jedynie konserwator „manualny” o odpowiedniej specjalizacji zawodowej (konserwator rzeźby drewnianej, malarstwa, elementów architektonicznych), po uzyskaniu pozwolenia WKZ.

Poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym archeologicznych, przy użyciu różnorodnych urządzeń elektronicznych, technicznych czy sprzętu nurkowego, wymaga zawsze uzyskania pozwolenia WKZ.

Zabytki ruchome to różnorodne obiekty niezwiązane trwale z gruntem – od dzieł sztuki i rzemiosła do narzędzi i maszyn, np. samochodów. Są one wpisywane do rejestru zabytków na wniosek właściciela. Prace związane z konserwacją czy zmianą miejsca ich eksponowania, powinny być uzgadniane z WKZ.

13.1. Dokumentacje konserwatorskie

Prowadzenie dokumentacji przebiegu prac konserwatorskich, restauratorskich, badań konserwatorskich oraz opracowanie ich wyników, może być narzucone do wykonania w wydanym przez WKZ pozwoleniu na prowadzenie tych prac. Opracowanie wyników tych badań powinno umożliwić jednoznaczną identyfikację i dokładną lokalizację przestrzenną wykonanych czynności, użytych materiałów, dokonanych odkryć. Dokumentacja taka powinna być przekazana WKZ w ciągu 3 miesięcy od zakończenia prac.

Dokumentacje przebiegu prac lub badań zabytku są wykonywane i przekazywane WKZ, jeśli taki obowiązek zapisany jest w pozwoleniu na prowadzenie tych prac.

13.2. Osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich

Prace konserwatorskie, restauratorskie oraz badania konserwatorskie przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może wykonywać osoba, która ma odpowiednie wykształcenie wyższe magisterskie na kierunku konserwacja i restauracja dzieł sztuki lub specjalność w zakresie konserwacja zabytków. Dodatkowo osoba ta musi wykazać się doświadczeniem rocznej praktyki zawodowej przy zabytkach rejestrowych. Aby móc wykonać podobne prace przy innych obiektach, nie objętych programem studiów konserwatorskich, należy wykazać się kwalifikacjami zawodowymi w danej dziedzinie i 5. letnią praktyką przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych (obrazach, rzeźbach, organach) mogą wykonywać tylko osoby posiadające określone umiejętności potwierdzone wykształceniem i praktyką zawodową.

13.3. Przenoszenie zabytków ruchomych

Trwałe przeniesienie ruchomości wpisanych do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, wymaga zgody WKZ. Aby uzyskać stosowne pozwolenie, należy wystąpić z uzasadnionym wnioskiem i określić sposób przemieszczenia.

Przenoszone w inne miejsce zabytków ruchomych rejestrowych, np. ołtarzy w kościołach, mozaik na ścianach, wymaga uzyskania pozwolenia WKZ.

13.4. Wywóz zabytków za granicę

Zabytki wpisane do rejestru zabytków nie mogą być wywożone na stałe za granicę Polski. Chcąc wywieźć na stałe za granicę zabytek niewpisany do rejestru zabytków, należy uzyskać pozwolenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Minister może odmówić takiej zgody, gdy zabytek posiada szczególną wartość dla dziedzictwa kulturowego. Zgody takiej wymagają szczegółowo określone w ustawie dzieła – np. zabytki archeologiczne starsze niż 100 lat, elementy wystroju architektonicznego starsze niż 100 lat, dzieła malarstwa starsze niż 50 lat i o wartości większej niż 40 tys. zł, fotografie i negatywy starsze niż 50 lat i o wartości ponad 6 tys. zł, mapy i partytury starsze niż 150 lat i o wartości ponad 6 tys. zł. Nie wymagają zgody dzieła twórców żyjących.

Zgodę na czasowy wywóz zabytku za granicę – rejestrowego lub nierejestrowego - w celach użytkowych (np. instrumenty muzyczne), wystawienniczych (np. dzieła malarstwa czy rzeźby) lub konserwatorskich, wydaje WKZ, na okres do 3 lat.

Osoba lub instytucja, która uzyskała pozwolenie na czasowy wywóz zabytku (np. grafiki, skrzypiec, samochodu), jest zobowiązana powiadomić WKZ o przywiezieniu zabytku na teren RP.

14. Instytucje ochrony zabytków

Instytucje, mające uprawnienia wydawania decyzji i pozwoleń w dziedzinie ochrony zabytków, są nazywane organami ochrony zabytków. Organami tymi są aktualnie: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego - i działający w jego imieniu Generalny Konserwator Zabytków (GKZ) oraz wojewoda – w imieniu którego zadania wykonuje wojewódzki konserwator zabytków (WKZ). Jednym z zadań GKZ jest np. wydawanie decyzji w sprawach odwoławczych dotyczących spraw sporych, opracowanie krajowego programu opieki nad zabytkami, prowadzenie krajowej ewidencji zabytków skradzionych, podejmowanie działań wobec dziedzictwa związanego z historią Polski, a pozostającego poza granicami kraju. Przy GKZ działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ wydający opinie w sprawie działań konserwatorskich. Minister ma do pomocy doradczą, powoływaną przez siebie, Radę Ochrony Zabytków.

Wojewódzki konserwator zabytków kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków. Może on tworzyć dla określonego terytorium województwa tzw. delegatury urzędu lub przekazywać część swoich kompetencji gminom i powiatom – które powołują np. Miejskiego Konserwatora Zabytków. Organem wspomagającym pracę WKZ jest Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków. WKZ m.in. wydaje decyzje administracyjne dotyczące obiektów położonych na obszarze województwa, pozwolenia czy opinie, oraz prowadzi Księgi Rejestrów Zabytków Województwa.

W województwie zachodniopomorskim, w obrębie ustawowych kompetencji, działa Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, kierując Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Szczecinie. Do części działań we wschodniej części województwa powołana została w Koszalinie Delegatura WUOZ. W niektórych miastach – Szczecinie i Szczecinku – działają Miejscy Konserwatorzy Zabytków.

15. Ważniejsze pojęcia i skróty

Badania konserwatorskie – rozpoznanie funkcji i historii zabytku, materiałów i technologii powstania, rozpoznanie stanu zachowania

Badania archeologiczne – działania prowadzące do odkrycia, rozpoznania, udokumentowania i zabezpieczenia zabytku archeologicznego

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, dla rozpoznania i udokumentowania pierwotnej formy obiektu budowlanego i jego przekształceń

Historyczny zespół budowlany – grupa budynków powiązana przestrzennie, stylowo, funkcjonalnie lub związana z wydarzeniami historycznymi

Historyczny układ ruralistyczny – przestrzenne założenie wiejski z budynkami i zespołami budynków, projektowaną zielenią, rozmieszczone w historycznym podziale własnościowym i funkcjonalnym, w tym sieci dróg

Historyczny układ urbanistyczny – przestrzenne założenie miejskie z budynkami i zespołami budynków, projektowaną zielenią, rozmieszczone w historycznym podziale własnościowym i funkcjonalnym, w tym sieci ulic

Otoczenie zabytku – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony dla jego fizycznej i ekspozycyjnej ochrony, wskazany w decyzji o wpisie do rejestru zabytków

Prace konserwatorskie – działania zabezpieczające i utrwalające oryginalną substancję zabytku, zahamowanie procesów destrukcji

Prace restauratorskie - wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym uzupełnienie jego części

Roboty budowlane – roboty podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku. Są nimi: wykonywanie obiektu budowlanego, odbudowa, rozbudowa, nadbudowa czy rozbiórka, a także przebudowa, montaż, remont.

Remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego (z dopuszczeniem wyrobów budowlanych innych niż pierwotnie) – nie stanowiących bieżącej konserwacji.

Zabytek – definicja zawarta w ustawie: nieruchomość lub rzecz ruchoma będąca dziełem człowieka i stanowiąca świadectwo minionej epoki, której zachowanie leży

w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

MKIDN – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

ZWKZ – Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków

MKZ – Miejski Konserwator Zabytków

GKZ – Generalny Konserwator Zabytków

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa

BDZ – Biuro Dokumentacji Zabytków

KEZ – krajowa ewidencja zabytków, prowadzona przez GKZ

WEZ – wojewódzka ewidencja zabytków, prowadzona przez WKZ

GEZ – gminna ewidencja zabytków, prowadzona przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta

KPOnZ – Krajowy Program Opieki nad Zabytkami

WPOnZ – Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

PPOnZ – Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami

GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami

16. Główne akty prawne

Ustawa z dn. 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.)

Ustawa z dn. 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* (Dz.U. Nr z 2010 r., Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. nr 165 z 2011 r., poz. 987)

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2005 Nr 112 z 2005 r., poz. 940, z późn. zm.)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie

prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89 poz. 510)

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2010 nr 64 poz. 396)

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71 poz. 650)

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30 poz. 259)

17. Organy ochrony zabytków województwa zachodniopomorskiego – dane teleadresowe

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Departament Ochrony Zabytków
Ul. Krakowskie Przedmieście 15/17
00-071 Warszawa
www.mkidn.gov.pl
tel. 48 22 42 10 100

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie
Ul. Kuśnierska 14a
70-536 Szczecin
www.wkz.szczecin.pl
e-mail: sekretariat@wkz.szczecin.pl
tel. 91 433 70 82

WUOZ w Szczecinie
Delegatura w Koszalinie
Ul. Zwycięstwa 125
75-602 Koszalin
www.wkz.szczecin.pl
e-mail: koszlin@wkz.szczecin.pl

tel. 94 342 61 47

Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków

Urząd Miejski w Szczecinie

Pl. Armii Krajowej 1

70-456 Szczecin

www.szczecin.pl

wkoiz@um.szczecin.pl

tel. 91 42 45 654

Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków

Urząd Miasta Szczecinek

Pl. Wolności 13

78-400 Szczecinek

tel. 94 37 141 37

www.bip.szczecinek.pl

Opracowanie:

Biuro Dokumentacji Zabytków

Instytucja Kultury Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego

Ul. Korsarzy 34

70-540 Szczecin

www.bdz.szczecin.pl

e-mail: biuro@bdz.szczecin.pl

tel. 91 433 70 98